

циите коишто ги има вкупно 76. Овде за прв пат се објавуваат и повеќе илустрации од домашно и странско потекло, и тоа: извештаи, повици, насловни страници на весници и списанија, резолуции од митинзи, повици за митинзи, факсимили од песни посветени на Илинден во оригинал, борци од илинденската епопеја, а дадени се и фотоси од Прохор Пчински — Вториот македонски Илинден, симболот на слободата, споменикот „Македониум“ во Крушево и др.

Од материјалите и изворите со кои се служел авторот при изготвувањето на овој вредносен труд за нашето историско минато, како и неговите лични поставки до кои дошол во своите долгогодишни истражувања во оваа област во странство и во земјата, критичкиот однос, како и апликацијата на новите факти, овозможуваат да заклучиме дека споменатата студија на проф. д-р Христо Андонов—Полјански претставува оригинален научен труд и стојносен прилог за историографијата и за современата научна мисла во целина. Богатиот, сочен и содржаен стил како и елоквентноста во опишувањето на проблематиката за која станува

збор, со оригиналните и самостојни заклучоци, раритетната аналитичност во експликацијата на огромниот број сознанија и факти, и интердисциплинарниот пристап во обработувањето на овој најзначаен миг од поновата македонска историја, афирмативно ја наметнуваат констатацијата дека пред нас се наоѓа еден капитален труд со високи стојносни вредности кој безрезервно ќе го сврти вниманието не само на научните, културните и јавните работници, туку и на пошироката читателска публика. Впрочем, печатот, радиото и телевизиската посветувајќи ѝ широк публицитет и оддавајќи ѝ го достоиното внимание и признателност на монографијата веднаш по нејзиното излегување од печат го потврдуваат значењето и интересот што го предизвика овој труд сред целата наша јавност.

И на крајот, мошне успешно то ликовно обликување на оваа публикација во тврд повез, вкусно одбраната боја и букви, добриот распоред на материјалот, со прописните белини и квалитетната хартија, уште еднаш ги потврдуваат квалитетите на скопското книгоиздателство „Мисла“.

Благој СТОИЧОВСКИ

Ристо КАНТАРЦИЕВ, **МАКЕДОНСКОТО ПЕРРОДБЕНСКО УЧИЛИШТЕ**,  
НИО „Студентски збор“, Скопје 1985 година

Неодамна во издание на издвачката куќа „Студентски збор“ се појави второто, дополнето издание на книгата, „МАКЕДОНСКОТО ПЕРРОДБЕНСКО УЧИЛИШТЕ“ од нашиот познат научен работник во областа на историјата

на школството и педагошката мисла проф. д-р Ристо Кантарциев. Второто издание на книгата несомнено, ќе пополни, една празнина која се чувствуваше поради исцрпеноста на првото издание.

Студијата третира важен период од поновата културна историја на македонскиот народ — развитокот на школството и просветата во Македонија од 30-те до 70-те години на XIX век. Во тоа време во Македонија се развива движење за духовна и културна еманципација од грцизмот, за самостоен просветно-културен и национален развиток на македонскиот народ. Специфичните општествено-економски услови на животот, создадени со капиталистичкиот начин на производство во македонските градови во тоа време, ја овозможуваат појавата и развитокот на световни училишта, со настава на македонски народен јазик. Тоа е голема културна и историска придобивка на македонскиот народ, која има пресудно значење за неговото оформување како нација и за зачувувањето на неговиот национален индивидуалитет.

Уводниот дел на книгата е посветен на општествено-економските промени во Македонија во првата половина на XIX век што настанале како последица од проникнувањето на капиталистичките односи, на економското јакнење на македонските градови и формирањето на македонското граѓанство — општествена сила, која ќе стане носител на општествено-економскиот и културно-политичкиот живот на македонскиот народ и на неговите стремежи низ XIX век. Авторот подробно се задржува на вонредно значајната улога што ја имале македонските црковно-училишни општини, еснафските организации и воопшто македонското граѓанство во создавањето на материјална основа за развојот на македон-

ската национална просвета и култура. Во овој дел авторот ја осветлува појавата и дејноста на странските пропаганди во Македонија, нивната борба за доминација во втората половина на XIX век и нивното негативно влијание врз започнатиот процес на културна и национална преродба на македонскиот народ.

Во вториот дел на книгата д-р Р. Кантарџиев говори за келијните училишта, кои до средината на XIX век биле најраспространети училишта во Македонија. Тој прегледно и живо, врз веродостојни податоци, ги прикажува манастирите како важни духовни и културни средишта на македонскиот народ низ средновековието, како и нивните келијни училишта, од кои се распространувала црковната просвета и образование. Ги претставува и црковните келијни училишта, кои се појавиле во текот на XVIII век и особено се задржува на световните и општинските келијни училишта кои од 30-те години до средината на XIX век претставувале широка мрежа на народни училишта, познати под името „старовремски училишта“.

Предмет на третиот дел на книгата е појавата и развитокот на световните народни училишта во Македонија. Во овој дел од широк аспект се разгледуваат условите во кои се појавиле и развивале световните училишта во Македонија, како и борбата на македонскиот народ за свое народно училиште, со настава на мајчин јазик. Авторот укажува дека појавата на световните училишта во Македонија била предизвикана од брзиот општествено-економски развиток на македон-

ските градови во тоа време (средината на XIX в.) и од просветно-културното влијание, кое од Западна Европа проникнувало во Македонија главно преку соседните земји. Заинтересирано за новата, световна просвета и образованост, македонското граѓанство развива општествена иницијатива и активност за отворање световни училишта и за просветното и културното издигнување на народот. Опстојно, прегледно, живо и веродостојно, врз изворни податоци, е прикажана борбата на македонскиот народ против грчките училишта, грчкиот јазик и просвета, за своја национална просвета и образование. Како резултат на таквата борба, која во 50-те и 60-те години се заострила и добила широки размери, во голем број македонски градови, во кои имало грчки училишта, во наставата бил воведен македонскиот народен јазик. Напоредно со понародувањето на грчките училишта во македонските градови се воведувала и световна настава во келијните училишта. Во 70-те години на XIX век во Македонија постоела разгранета мрежа на световни училишта, со настава на македонски народен јазик, не само во градовите, туку и во селата. Македонските градови станале жаришта на македонската просвета, образованост и култура, во кои новоотворените македонски училишта играле значајна улога во борбата за духовна и национална слобода на македонскиот народ. Во овој дел на студијата посебно внимание е посветено на развитокот на женските училишта во Македонија и на видовите световни училишта (заемни, „подготвителни“, класни),

со посебна карактеристика за нивните специфичности, појавата, распространетоста и улогата што ја имале во задоволувањето на образовните потреби и националното осознавање на македонскиот народ.

Четвртиот, најголемиот дел од книгата, е посветен на наставата и наставните проблеми во училиштата. Низ суптилна, продлабочена анализа на одделни прашања на наставниот процес, доаѓа до израз широкото познавање на д-р Р. Кантарџиев на педагошката и дидактичко-методската проблематика на училиштата во тоа време. Во одделни прилози тој критички и сестрано ги осветлува најважните прашања на наставата: содржината на наставата, наставните средства и методи, организацијата на наставната работа и работното време, учебниците и книгите што се употребувале во училиштата, со посебен осврт на македонските учебници, наставниот јазик, учениците (составот и возраста, бројната состојба, казните и наградите), учителите (образованието и материјалната положба). Во овој дел на книгата побудуваат интерес и прилозите за училишните згради и училишниот мебел и организацијата, управувањето и издржувањето на училиштата.

Книгата „МАКЕДОНСКОТО ПРЕРОДБЕНСКО УЧИЛИШТЕ“ е богато илустрирана со слики, цртежи, скици, табеларни прегледи и др., и дава сестрана и целосна слика за развитокот на школството и неговите проблеми во Македонија во времето од 30-те до 70-те години на XIX век.

Специфичната вредност и привлечноста на оваа студија е во

историско-педагошкиот пристап и во обидот да се осознаат педагошките рамки и импликации на нашата национална преродба. Овие аспекти недоволно се истражувани и расветлувани во нашата историографија. Трудот на д-р Р. Кантарџиев претставува концентриран и целосен обид во историското осветлување на педагошките димензии на преродбата. Во него тој документирано, врз основа на архивски и библиотечни истражувања и обемна литература, со научна акрибија осветлува важен период од поновата

просветно-културна историја на македонскиот народ.

Меѓутоа, покрај научната вредност, овој монографски труд е привлечен и со својата композиција, прегледноста и постапноста во воведувањето на читателот во историско-педагошката проблематика, има јасен и убав стил, т.е. го красат и посебни вредности значајни да побудат интерес не само кај историчарите и педагозите, туку и кај вкупната популација на ученици и студенти.

Владимир КАРТОВ

Д-р Живан СТОЈКОВИЌ, **ВЕЗЕ СРПСКОГ И МАКЕДОНСКОГ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА ДО 1919 ГОДИНЕ**, Лесковац,  
Народни Музеј, 1985, 338 с.

Неодамна излезе од печат трудот на д-р Живан Стојковиќ, под горниот наслов, со што југословенската историографија е збогатена со уште еден труд посветен на проучување и осветлување на прашањата од заемните врски на југословенските народи во минатото, во конкретниов случај на македонскиот и српскиот народ.

Во својот труд д-р Живан Стојковиќ го разгледува прашањето за врските и соработката на македонското и српското работничко движење од 90-те години на минатиот век до крајот на Првата светска војна, кога македонското национално прашање прераснува во акутно меѓународно политичко прашање како резултат на силниот подем на македонското националноослободително движење, од една страна, и постојаниите дипломатски, политичко-пропа-

гандни и оружени акции на балканските држави за остварување на своите територијални претензии во Македонија, од друга страна. Со тоа се создавале специфични услови за македонскиот народ и неговата ослободителна борба. Токму тоа го имал предвид и авторот кога се определил за предметната проблематика, бидејќи како што самиот нагласува во предговорот на својот труд, „тешко е да се најде (друг) народ кој имал потежок пат до стекнувањето на самостојноста од македонскиот народ“. Неговата исклучителност, виталност и упорност во водењето на тешката борба за рамноправност и самостојност, според зборовите на Стојковиќ „плени со својата сила и решеноста да се воспостави братска заедница на јужнословенските народи“. И посебно откако, проу-